

Nežná revolúcia a ponovembrový vývoj očami občanov SR a ČR

Tlačová správa

Sociologický ústav SAV v spolupráci s Inštitútom pre verejné otázky a agentúrou FOCUS na Slovensku a Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i. v Českej republike uskutočnili v septembri 2019 výskum názorov slovenskej a českej verejnosti na november 1989. Zber dát na Slovensku realizovala agentúra FOCUS v dňoch 11. 9. – 17. 9. 2019 formou osobného dopytovania. Výberovú vzorku tvorilo 1027 respondentov, ktorí reprezentujú populáciu SR vo veku nad 18 rokov z hľadiska pohlavia, veku, vzdelania, národnosti, veľkostných kategórií sídiel a krajského členenia. Zber dát v Českej republike realizovalo CVVM SOÚ AV ČR v dňoch 7. 9. - 17. 9. 2019 formou osobného dopytovania. Výberovú vzorku tvorilo 1046 respondentov, ktorí reprezentujú populáciu ČR vo veku nad 15 rokov z hľadiska pohlavia, veku, vzdelania, veľkostných kategórií sídiel a krajského členenia. Pri analýze postojov slovenskej verejnosti boli použité aj staršie výskumy IVO a FOCUS.

HLAVNÉ ZISTENIA

1. **Ľudia na Slovensku pokladajú November 1989 za jednu z pozitívnych historických udalostí. Väčšina občanov SR sa zhoduje v názore, že zmena spoločenského systému po Novembri 1989 stála za to.**
2. **Pohľad slovenskej verejnosti na Nežnú revolúciu a jej následky je v zásade podobný ako pohľad českej verejnosti. Výrazná väčšina občanov na jednej strane priaznivo hodnotí nadobudnuté slobody a na strane druhej prevažuje kritické hodnotenie zmien v oblasti zdravotníctva, sociálnych istôt a bezpečnosti občanov.**
3. **V oboch republikách občania rezervovane, resp. ambivalentne hodnotia možnosť ovplyvňovať politické rozhodnutia, rovnosť pred zákonom a nedostatočné uplatňovanie princípu zásluhovosti (šancu ľudí získať slušné spoločenské postavenie na základe poctivej práce).**
4. **Slovenská verejnosť je takmer vo všetkých ohľadoch mierne kritickejšia ako česká: vidí menej priaznivých účinkov vývoja po roku 1989 na situáciu ľudí v rozličných oblastiach ich života. Kritickejšie hodnotí aj následky ponovembrových zmien pre rozličné skupiny obyvateľstva.**

1. NOVEMBER 1989 V KONTEXTE INÝCH HISTORICKÝCH UDALOSTÍ

Nežná revolúcia sa zapísala do pamäti občanov SR ako jedna z pozitívnych udalostí novodobých slovenských dejín. Hodnotí ju kladne 56 % respondentov, ambivalentne 29 % a záporne 12% respondentov. Ešte priaznivejšie hodnotia ľudia Slovenské národné povstanie (71 % kladných hodnotení), vznik samostatnej SR (64 %) a obdobie 1. ČSR (63 %) a vstup Slovenska do EÚ (61 %).

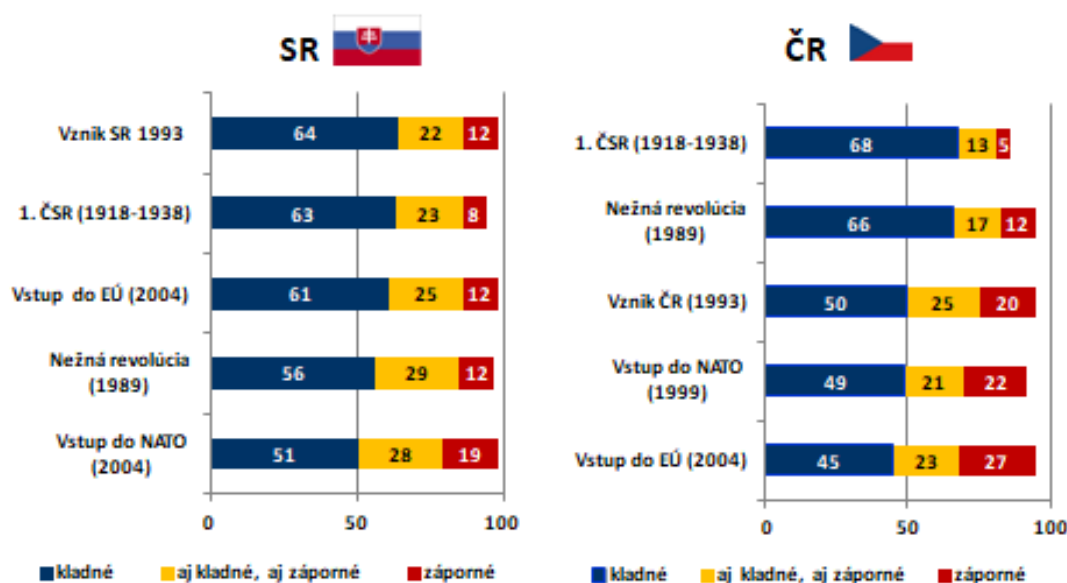
Hodnotenie Nežnej revolúcie je na Slovensku dlhodobo prevažne priaznivé: v roku 2009 bol pomer kladného, ambivalentného a záporného hodnotenia 57% : 21 % : 14 % a v roku 2014 bol 51 % : 28 % : 29 %.

Česi hodnotia November 1989 dlhodobo priaznivejšie ako Slováci: podiel kladných hodnotení v roku 2014 bol 61 % a v roku 2019 bol 66 %.

November 1989 ako historickú udalosť častejšie kladne hodnotia ľudia s VŠ vzdelaním; ľudia vo veku 25-44 rokov; prívrženci SaS a PS-Spolu; kritici prednovembrového politického a ekonomického systému a optimisti pri očakávaní ich budúceho vývoja; prívrženci členstva SR v EÚ a NATO.

Naopak November 1989 častejšie záporne hodnotia ľudia so základným vzdelaním; vo veku nad 65 rokov; Prívrženci Smeru-SD a ĽSNS; ľudia priaznivo hodnotiaci politický a ekonomický systém pred rokom 89 a pesimisti pri očakávaní ich budúceho vývoja; odporcovia členstva SR v EÚ a NATO.

Graf 1: Nežná revolúcia v kontexte vybraných historických udalostí a období očami slovenskej a českej verejnosti (2019)

2. VČERA, DNES A ZAJTRA: HODNOTENIE POLITICKÉHO A EKONOMICKÉHO SYSTÉMU

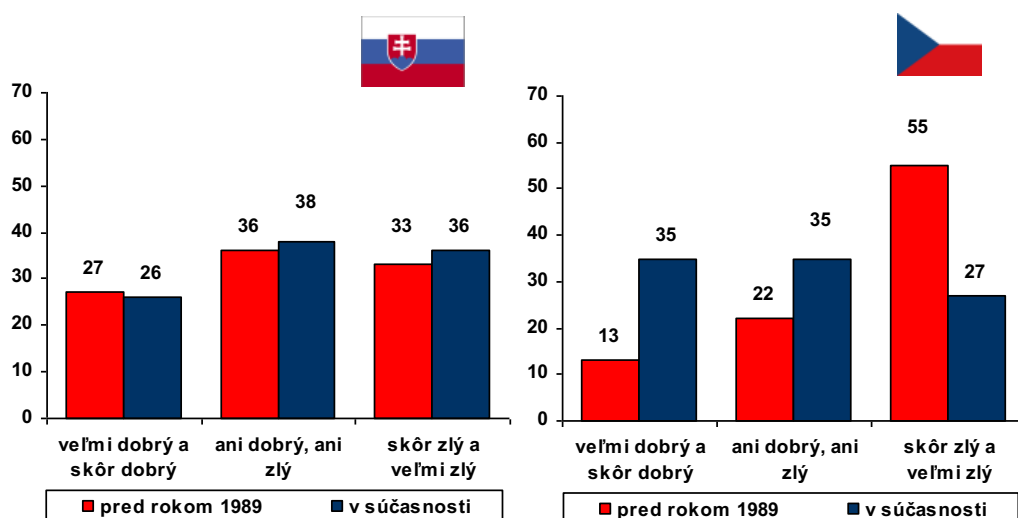
2.1. Slováci sú pri hodnotení prednovembrového politického a ekonomického systému menej kritickí ako Česi

- Politický i ekonomický systém pred Novembrom 1989 hodnotia Slováci zhovievavejšie ako Česi. Hodnotenie prednovembrového politického systému je v oboch štátoch kritickejšie ako hodnotenie ekonomického systému.
- Politický systém pred Novembrom 1989 hodnotí na Slovensku ako veľmi či skôr dobrý 27% respondentov, kým v Českej republike iba 13%. Za skôr zlý či veľmi zlý ho pokladá v SR 33% respondentov, no v ČR až 55% respondentov. Politický systém pred novembrom 1989 hodnotia na Slovensku ako dobrý predovšetkým respondenti nad 65 rokov a respondenti z Prešovského kraja.
- Podobne ekonomický systém pred Novembrom 1989 hodnotí pozitívne viac respondentov zo Slovenska (39%) ako z Českej republiky (25%). Za zlý ho pokladá iba 22% Slovákov, ale až 40% Čechov. Za dobrý ho podobne ako v predchádzajúcej otázke na politický systém pokladajú predovšetkým starší respondenti nad 65 rokov.

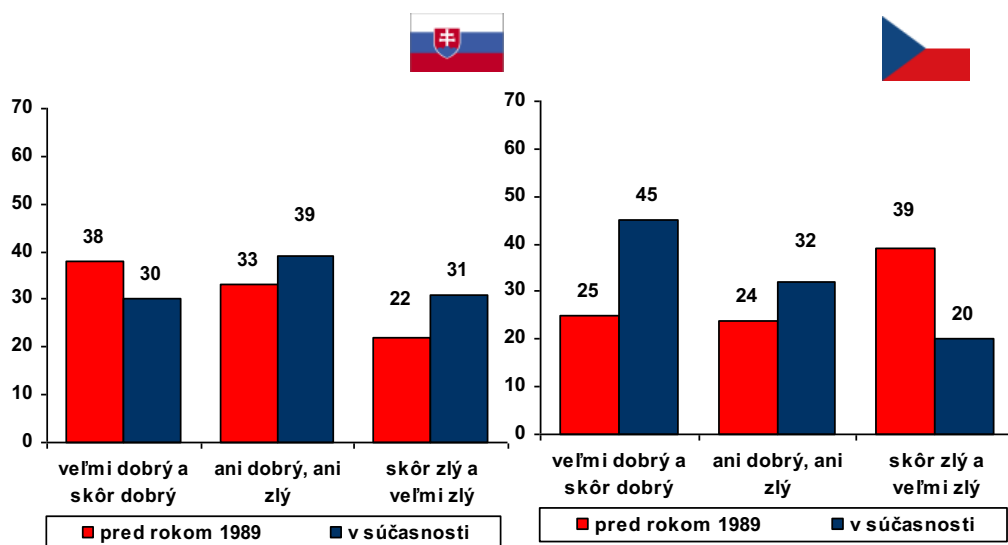
2.2. Pri hodnotení súčasného politického a ekonomického systému sú Slováci kritickejší ako Česi

- Súčasný politický systém ako veľmi či skôr dobrý hodnotí 26% slovenských a 35% českých respondentov. Za skôr či veľmi zlý ho pokladá 36% slovenských a 27% českých respondentov.
- Na Slovensku pokladajú súčasný systém za dobrý častejšie vysokoškolsky vzdelaní respondenti a respondenti z Trnavského kraja. Súčasný politický systém tiež lepšie hodnotia respondenti z domácností s vyšším mesačným príjmom.
- Hodnotenie súčasného ekonomického systému rozdeľuje slovenskú spoločnosť do dvoch približne rovnako veľkých skupín, pričom pozitívne ho hodnotí 30% a negatívne 31% respondentov. V Českej republike výrazne prevláda pozitívne hodnotenie (45%) oproti negatívnemu hodnoteniu (20%) súčasného ekonomického systému.
- Kým slovenská verejnosť hodnotí súčasný politický systém takmer rovnako ako prednovembrový systém, v ČR je hodnotenie súčasného politického i ekonomického systému v porovnaní s prednovembrovým výrazne priaznivejšie.

Graf 2: „Ako by ste hodnotili politický systém pred rokom 1989 a v súčasnosti?“ (v %)

Graf 3: „Ako by ste hodnotili ekonomický systém pred rokom 1989 a v súčasnosti?“ (v %)

2.3. Do budúcnosti predpokladajú Slováci trochu výraznejšie zlepšenie ako Česi

- Respondenti na Slovensku sú o niečo optimistickejší ako v Českej republike pri očakávaní, aký bude politický systém o 10 rokov. Na Slovensku si 40% respondentov myslí, že veľmi alebo skôr dobrý, v Českej republike iba 34%. Slováci sú do budúcnosti optimistickí nielen v porovnaní s Čechmi, ale i porovnaní s ich hodnotením súčasného stavu politického systému. Na Slovensku sú v tejto otázke výrazne optimistickejší vysokoškolsky vzdelaní respondenti.
- Česi i Slováci veľmi podobne odhadujú budúci stav ekonomického systému o 10 rokov, keď za dobrý ho označilo v oboch krajinách 39% respondentov. Zatiaľ čo na Slovensku je takéto očakávanie optimistické, pretože ide o výhľadové zlepšenie hodnotenia ekonomického systému oproti súčasnému stavu o 9 percentuálnych bodov, v Českej republike je to naopak očakávané zhoršenie o 6 percentuálnych bodov.

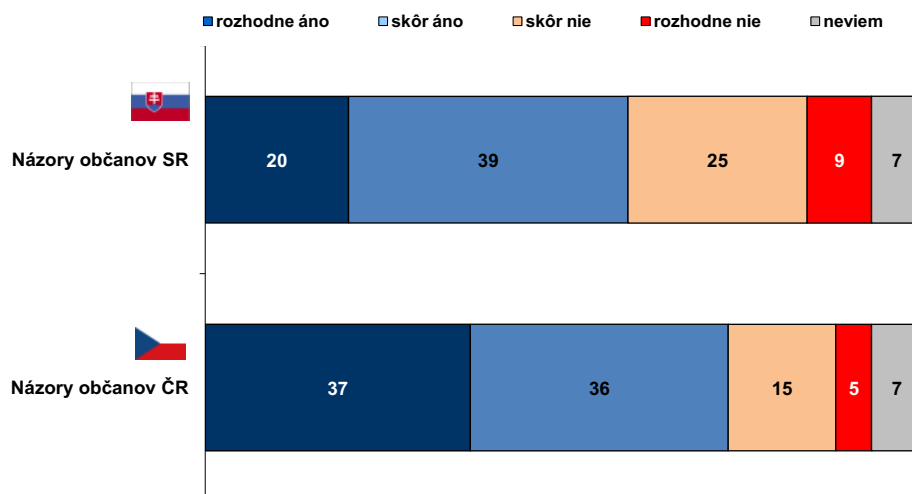
3. CELKOVÉ HODNOTENIE ZMENY SPOLOČENSKÉHO SYSTÉMU V ROKU 1989

Väčšina občanov SR (59 %) zastáva názor, že zmena spoločenského systému v roku 1989 stála za to. Opačného názoru je 34 %. Občania ČR sa prikláňajú v prospech zmeny ešte výraznejšie (73 %).

V prospech zmeny v roku 1989 sa v štatisticky významne vyššej miere prikláňajú ľudia s vyšším vzdelaním; ľudia mladšieho a stredného veku (do 44 rokov). Silným faktorom je ekonomické postavenie: ľudia, ktorí majú prácu, ako aj študenti sú častejšie prívržencami zmeny spoločenského systému v roku 1989 ako dôchodcovia a nezamestnaní. Podobná je aj sociálna podmienenosť postojov v ČR.

Z pohľadu straníckych preferencií je najviac prívržencov zmeny v roku 1989 v koalícii PS-Spolu a v strane Za ľudí a najmenej v Smere-SD.

Graf 4: „Myslíte si, že zmena spoločenského systému, ku ktorej došlo u nás v roku 1989, stála za to?“ (v %)

4. KEDY SA ŽILO LEPŠIE ĽUDOM, AKO STE VY? (POROVNANIE ŽIVOTA PRED ROKOM 1989 A DNES

Respondenti v Českej republike i na Slovensku odpovedali na otázku: „Skúste teraz porovnať niektoré stránky dnešného života so životom ľudí ako ste vy pred rokom 1989. Či už ste zažili dobu pred rokom 1989 na vlastnej koži, alebo ste o nej počuli z rozprávania iných - je dnes situácia ľudí, ako ste vy lepšia, horšia alebo rovnaká v porovnaní so situáciou ľudí ako ste vy pred 30 rokmi v nasledujúcich oblastiach?“, pričom hodnotili 13 rozličných aspektov života.

Nadpolovičná väčšina slovenských respondentov pokladá za v súčasnosti lepšiu situáciu až v siedmich oblastiach (možnosť študovať, pracovať alebo cestovať do zahraničia, prístup k informáciám, možnosť slobodne sa zúčastňovať na verejnom živote, možnosť vyjadriť svoj názor, prístup k vzdelaniu, životná úroveň, možnosť ovplyvňovať politické rozhodnutia). V ďalších troch oblastiach (pracovné príležitosti, šanca získať slušné spoločenské postavenie na základe poctivej práce, rovnosť pred zákonom) sa tiež najväčšia (i keď nie nadpolovičná) časť respondentov domnieva, že v súčasnosti je situácia lepšia ako pred rokom 1989. Najkritickejšie a v porovnaní so situáciou pred rokom 1989 ako horšiu vnímajú respondenti situáciu v troch oblastiach: zdravotná starostlivosť, sociálne istoty a bezpečnosť občanov, kriminalita.

Porovnanie s výskumom na Slovensku z roku 2009 ukazuje, že za posledných 10 rokov sa na Slovensku zlepšilo hodnotenie viacerých aspektov dnešnej životnej situácie ľudí v porovnaní s prednovembrovými časmi. Zvýšil sa podiel ľudí priaznivo hodnotiacich svoju terajšiu životnú úroveň (zo 48 % v roku 2009 na 57 % v roku 2019) i pracovné príležitosti (z 25 % na 45 %). Priaznivejšie než pred desiatimi rokmi je aj hodnotenie možnosti ovplyvňovať politické rozhodovanie (z 39 % na 55 %) a možnosti získať slušné spoločenské postavenie na základe poctivej práce (z 31 % na 41 %).

Komparácia s Českou republikou v roku 2019 ukazuje, že podiel českých respondentov, ktorí súčasný stav hodnotia ako lepší, je vyšší ako podiel slovenských respondentov – s výnimkou jedinej oblasti, ktorou je možnosť ovplyvňovať politické rozhodnutia (na Slovensku tvrdí 55 %, že v súčasnosti je

situácia lepšia ako pred rokom 1989, v Českej republike je to iba 45%). Najväčšie rozdiely medzi ČR a SR v neprospech hodnotenia súčasného stavu na Slovensku sú pri posudzovaní zmien v oblasti zdravotnej starostlivosti (rozdiel 21 percentuálnych bodov) a životnej úrovne (rozdiel 15 percentuálnych bodov).

**Tabuľka 1: „Porovnajte svoj dnešný život so životom ľudí ako Vy pred rokom 1989. Je Vaša situácia lepšia, horšia alebo rovnaká?“
(v %)**

Pozitívne hodnotené oblasti						
	+	+ -	--	+	+ -	--
Možnosť študovať, pracovať alebo cestovať do zahraničia	75	11	13	82	8	8
Slobodný prístup k informáciám	67	18	13	73	14	10
Možnosť slobodne sa zúčastňovať na verejnom živote	65	21	11	67	20	8
Možnosť vyjadriť svoj názor	63	21	14	74	13	10
Prístup k vzdelaniu	61	24	13	70	22	6
Životná úroveň	57	16	25	72	13	12
Možnosť ovplyvňovať politické rozhodovanie	55	28	15	45	31	16

**Tabuľka 2: „Porovnajte svoj dnešný život so životom ľudí ako Vy pred rokom 1989. Je Vaša situácia lepšia, horšia alebo rovnaká?“
(v %)**

Negatívnejšie hodnotené oblasti						
	+	+ -	--	+	+ -	--
Šanca získať slušné spoločenské postavenie na základe poctivej práce	41	26	30	48	25	22
Rovnosť pred zákonom	35	31	31	44	30	18
Zdravotná starostlivosť	34	21	44	55	24	18
Sociálne istoty	31	14	54	31	22	43
Bezpečnosť občanov, kriminalita	25	10	55	27	23	47

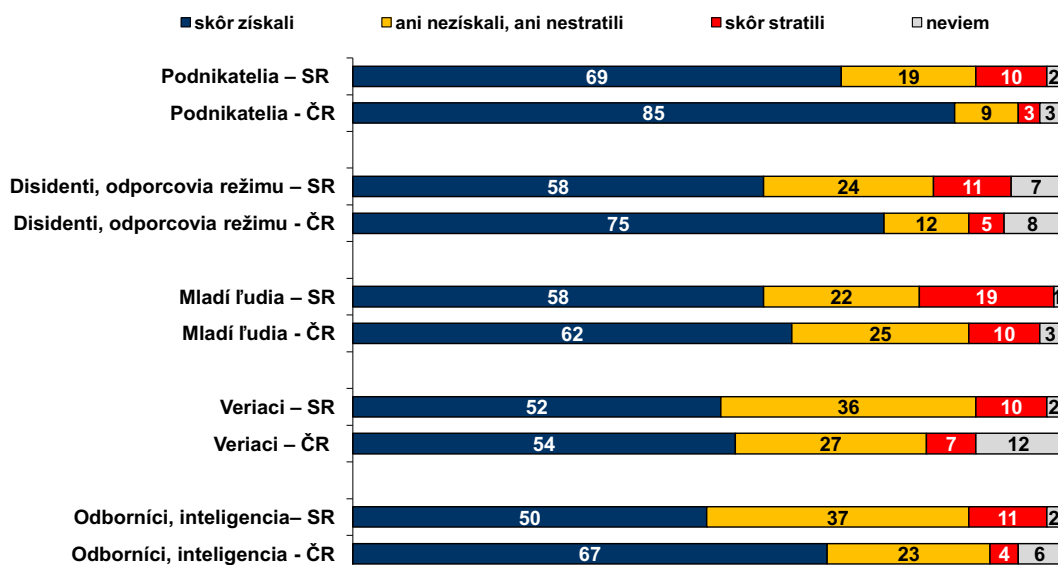
5. KTO SÚ „VÍŤAZI“ A KTO „OBETE“ PONOVBROVÝCH ZMIEN

Aké následky mali zmeny po roku 1989 pre rozličné skupiny obyvateľov? Podľa slovenskej verejnosti najviac priaznivých zmien zaznamenali podnikatelia (zisk či zlepšenie im pripisuje 69 % respondentov), disidenti a odporcovia režimu (58 %), mladí ľudia (58 %), veriaci (52 %) a odborníci a príslušníci inteligencie (50 %). Naopak podľa verejnej mienky najviac strát pocítili starší ľudia (straty či zhoršenie konštatuje 62 % respondentov), farmári (56%), komunistickí funkcionári (46%), robotníci (45%), ako aj pracovití, poctiví, slušní ľudia (45 %).

Komparácia s výskumom v ČR ukazuje, že slovenská verejnosť je pri hodnotení zmien v postavení všetkých skúmaných skupín kritickejšia: má sklon častejšie konštatovať straty či zhoršenie a zriedkavejšie vidieť zisky či zlepšenie. Najvýraznejšie sa odlišuje hodnotenie podnikateľov, disidentov, odborníkov (pri hodnotení zlepšenej situácie týchto skupín sú Slováci zdržanlivejší), a taktiež farmárov, starých ľudí, ako aj pracovitých a poctivých ľudí (Slováci v nich častejšie vidia „obete“).

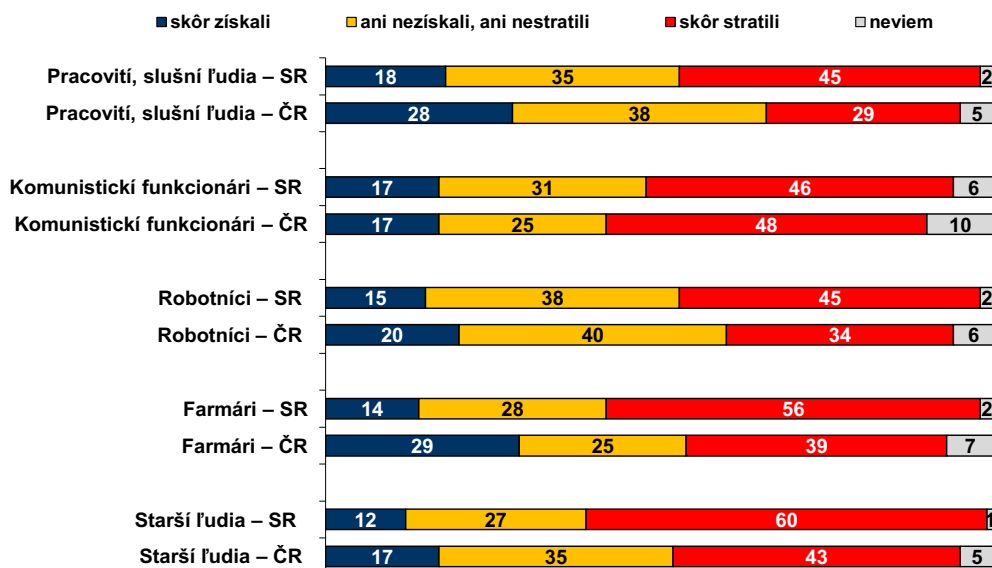

Graf 5: Komu priniesli zmeny po roku 1989 zisk a komu naopak stratu? (v %)

Graf 6: Komu priniesli zmeny po roku 1989 zisk a komu naopak stratu? (2019 – v %)

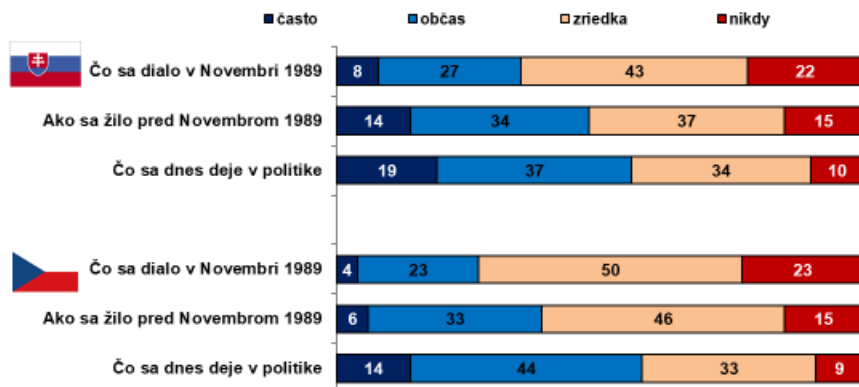
6. NOVEMBER 1989 AKO TÉMA ROZHOVOROV

Hoci sa blíži 30. výročie od pádu komunizmu, iba pre tretinu občanov SR (35 %) sú novembrové udalosti častou alebo občasnou témou rozhovorov v okruhu svojich blízkych – v rodine, medzi priateľmi, kolegami a pod. Častejšie sú rozhovory o tom, ako sa žilo pred rokom 1989 (často a občas o nich debatuje 48 %), ako aj rozhovory o aktuálnom politickom dianí (56 %).

Slovenská verejnosť sa v tomto ohľade zásadne neodlišuje od českej, ktorá venuje Nežnej revolúcii i prednovembrovým časom dokonca o čosi menej pozornosti (27 %, resp. 39 %). V záujme o aktuálne politické dianie však Česi za Slovákmi nezaostávajú (58 %).

Ako sa dalo predpokladať, najzriedkavejšie zažívali rozhovory o prednovembrových časoch mladí ľudia. Zároveň však majú na Nežnú revolúciu o čosi priaznivejší názor, najmä v porovnaní s najstaršou generáciou.

Graf 7: „Hovorí sa v okruhu Vašich blízkych (v rodine, medzi priateľmi, kolegami a pod.) o nasledujúcich témach?“

V Bratislave 30. októbra 2019.

Pripravili: Zora Bútorová, Inštitút pre verejné otázky, Robert Klobucký, Sociologický ústav SAV a Paulína Tabery, Centrum pro výzkum veřejného mínění SOÚ AV ČR.

Výskum bol podporený grantom APVV-15-06533 "Hodnoty v dynamike spoločenských zmien na Slovensku a v Európe"